



*Kaj se dogaja s spolom v vzhodni Evropi?
»Gender Check« na festivalu goEast*

13. Festival des mittel- und osteuropäischen Films Wiesbaden (10.-16. april. 2013)

Katja Čičigoj

Z besedno zvezo »zanimiv nesporazum« še najbolje opišemo okroglo mizo, ki je letos spremljala enega od tematskih stranskih programov festivala goEast *Beyond Belonging – Gender Check!*: medtem ko prav vsi povabljeni avtorji pri snovanju ali kasneje o filmih niso razmišljali eksplicitno v odnosu do feminizma in queer študij oz. do tematik spola in seksualnosti, pa se je organizatorjem zdelo, da se s sorodnimi tematikami ukvarja še prenekateri film v tekmovalnem programu in ne zgolj filmi iz bloka, posvečenega prav temu. Ta je bil sicer namenoma zasnovan zelo široko, z željo, da ne bi pripeljal zgolj radikalno aktivističnih (feminističnih ali queer) filmov vzhodnoevropske provenience, temveč da bi zajel cel spekter del, ki tako ali drugače nakazujejo obravnavo določenih načinov biološke in družbene seksualizacije v teh državah. Ob tej širini nas tako niti ne bi smelo čuditi, da avtorji niso imeli aktivističnih tematik v mislih (kar je razumljivo tudi iz nekoliko bolj cinične ekonomske in medijske perspektive: politični angažma naposled vsaj delno tudi zoži potencialni krog recepcije in festivalskega kroženja filmov). A bi bil že skrajni čas, da bi se otresli vprašanja o avtorjevih intencah (kolikokrat so Avtorje že ubili in pokopali v prejšnjem stoletju?) in se osredotočili preprosto na to, kako določeni filmski izdelki utegnejo (ali ne) učinkovati. To pa je seveda vselej učinkovanje na konkretnega gledalca oz. gledalko, zaradi česar je njegova analiza vselej temu ustrezna – v tem smislu ostajamo znotraj obravnavane tematike tudi po implicitni »metodologiji« pisanja, torej zavesti o vselej »situirani« (umeščeni, lokalni, pozicionirani in utelešeni) vednosti vsakega, o kateri je že konec 80. let v spisu *Situated Knowledges* pisala Donna Haraway.

Kako torej poteka konstrukcija spola, kot je bila (določeni situirani gledalki) razpoznavna iz videnih filmov? V Rusiji razmeroma še precej konzervativno bi rekli ob ogledu peščice filmov iz te države. Najbolj je to očitno po ogledu observacijskega kratkega dokumentarnega filma *Bitch Academy* (2007, Alina Rudnitskaja), ki sledi zasebni »šoli za žene«, v kateri nekakšen življenjski učitelj dresira bolj ali manj mlade ženske, da bi svoje čare čim bolj učinkovito mobilizirale za vsečnost nasprotnemu spolu, in s tem dosegle, kar želijo (moža, bogatega moža, še bogatejšega moža ...). Tovrstna patriarhalna spolna polarizacija, po kateri so spolni aduti edino orožje, na voljo ženskam za uveljavljanje lastne volje v paru in družbi, je nemara bolj subtilno na delu v filmu *I Don't Love You* (Ja tebeja ne ljublj, 2012, Pavel Kostomarov in Aleksandr Rastorguev), nekakšni youtube verziji *direct cinema*, v kateri smo priča narcisističnemu beleženju ljubezenskih peripetij ruske na-

jstnice, ki prav tako išče delovnega fanta (potencialnega moža), ki bo sposoben skrbeti zanjo. Bolj ambivalenten, pa vendar v političnem smislu še vedno dobesedno sterilen, je film *2 in 1* (2 v 1, 2010, Svetlana Sigalaeva), ki dokumentira dvojno življenje mladeniča. Ta je podnevi policist, ponoči pa plesalka v nočnih barih; in vendar, istospolnost ostaja strogo skrita očem javnosti – in tudi po besedah mladeniča zgolj zasebni življenjski stil, ki nima nič opraviti s kakršnimi koli družbenimi spremembami, kaj šele s političnim programom, javno vidnostjo ali prevpraševanjem dominantnih načinov socializacije in seksualizacije.

Medtem je nekaj filmov iz drugih držav iz sklopa kratkih filmov nedvomno vrednih omembe. Vsekakor to velja vsaj za *Luna 10* Marine Gržinić in Aine Schmidt (1994), ki prinaša v zanju značilni maniri divje montaže videopodob in performativno izvedenega teoretskega teksta analizo vojne v Bosni v navezavi na kompleksni



In Bloom | ljubiteljski izkazniški v znanstvenem izobut | sb. polat | ginsjivis | apogoniturb | apogoniturb



In a Bedroom

spoj spolnih, etničnih in religioznih identitet ter vprašanja novih vizualnih (in vojaških) tehnologij. **Fresh Cherries** (2008, Anna Baumgart) skuša s posebno metodo *reenactmenta*, ki črpa iz psevdopsihološke metode družinskih konstelacij, paradoksalno podoživeti določene posledice preteklega nasilja nad ženskami (npr. prisilne prostitucije v nemških taboriščih med vojno); v veliko lažjih, a nič manj pronicljivih tonih pa steče enoinpolminutna skica **A Loser** (1997, Kai Kaljo), v kateri klovnovska ženska srednjih let skorajda apatično pripoveduje zgodbo o svojem zavoženem ali raje kar dolgočasno nepomembnem (umetniškem) življenju občinstvu, ki je v filmu prisotno zgolj skozi konzervirani smeh.

Peščica celovečernih filmov iz tematske sekcije Beyond Belonging pa je zgolj določen uveljavljen žanr (npr. romantično komedijo) nekoliko začinila in zaostila z razširitvijo na drugačne oblike seksualnosti in načinov življenja – npr. dobitnik teddyja na Berlinu o potlačeni homoseksualnosti duhovnika v poljski provinci z naslovom **In the Name Of** (W imię..., 2012, Małgorzata Szumowska) ali pa duhovita komedija zmešnjav v Bratislavi **Tigers in the City** (Tigre v meste, 2012, Juraj Krasnohorský). Nekaj več filmskih presenečenj in subtilnih študij psihologije likov prek natančne avdiovizualne konstrukcije je prinesel **In a Bedroom** (W sypialni, 2012, Tomasz Wasilewski), film o ženski srednjih let, ki beži od svojega rutinskega družinskega življenja tako, da

preživlja dneve v avtomobilu, noči pa pri moških, ki jih je spoznala na internetu, ki pa jih redno uspava, da bi izkoristila njihove hišne komoditete (kopalnica, topla voda, hrana in pijača).

Sicer je tudi v letošnjem tekmovalnem programu vzhodnoevropskih celovečercv zainteresirano oko (kot rečeno tudi mimo avtorjev samih) lahko razbralo nekaj zanimivih študij konstrukcije spola v različnih socialnih in geografskih kontekstih vzhodne Evrope. Najbolj eksplicitno v dveh dokumentarnih filmih: **Family Meals** (Nije ti život pjesma Havaja, 2012, Dana Budisavljević), v katerem družinski obroki tvorijo ne samo naslov, temveč tudi formalni princip organizacije in tematski vozle filma: prek številnih družinskih obrokov avtorica s svojci (mamo, očetom, bratom) izvaja večinoma lahkotno, mestoma tudi duhovito, včasih pa nekoliko zagatno arheologijo družinske zgodovine, da bi izkopala čustvene reakcije svojcev na svoje istospolne preference. Povsem drugje se giblje **Celestial Wives of the Meadow Mari** (Nebesnye ženy lugovykh Mari, 2012, Aleksej Fedorčenko), svojevrstna etnografska študija o socializacijskih običajih kopice deklet in žensk iz finske skupnosti ob ruskem močvirju Mari, ki vseskozi lebdi na spolzskem terenu med vraževerjem, pravljico in dokumentarnim filmom skupine, ki utegne na trenutke spomniti na svojevrstno hipijevsko komuno. In naposled dobitnik osrednje nagrade, pa tudi nagrajenec v forumski sekciji Berlinale,

nemara implicitno in nehote, pa vendar za zainteresirani pogled razmeroma jasno artikulira specifično vrsto politične oblike neidentitetnega in nereprezentacijskega feminizma, ki se zoperstavlja patriarhalnim vzorcem na strukturalni ravni, in ne zgolj na ravni odnosov med spoloma ali pa na identitetni ravni reprezentacije žensk v različnih kontekstih. **In Bloom** (Grzeli nateli dgeebi, 2013, Nana Ekvtimishvili, Simon Groß) prinaša pronicljivo sliko težavnega odraščanja dveh deklet v postsovjetski Gruziji, kjer patriarhalne družinske in družbene strukture prevevajo vse pore življenja, ne zgolj na način zatiranja ali nasilja nad ženskami: starejše ženske vpijejo na mlajše (in na svoje može) vsaj toliko kot može pretepajo svoje žene in otroke; tašče zatirajo snahe, fantje si samoumevno prisvajajo dekleta in preslišijo vsak »ne«; dekleta se poročajo mlada, da bi ubežale nasilnemu okolju rodne družine in se znašle v še nasilnejšem okolju priženjene družine; kruh dobi tisti, ki je močnejši in nasilnejši, prav tako kot dobi dekleta tisti, ki si jih vzame in ustrelji tekmece. V takem kontekstu strelno orožje, ki se najde v rokah dveh deklet, kar kliče po uporabi; in po drugi strani je prav v takem kontekstu odložitev orožja nemara najbolj radikalno feministična politična gesta, ki se noče več zgolj z njenimi lastnimi sredstvi zoperstavlja družbi, v kateri živimo, temveč nemara že skuša artikulirati družbo, v kateri bi si želeli živeti.

